

Üniversite Öğrencisi Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi ile Depresyon İlişkisi

The Relationship between Gender Role Ideology and Depression among Female University Students

Olga S. Hünler*

İzmir Ekonomi Üniversitesi

Öz

Toplumsal cinsiyet konusu uzunca bir süredir sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı da üniversite öğrencisi kadınlarda toplumsal cinsiyete dair değişkenlerin depresyon ile ilişkisini incelemektir.

İzmir’de ikamet eden ve okuyan iki yüz altmış dört üniversite öğrencisi kadın çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerini tanımak amacıyla demografik bilgi formu, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve düşüncelerini ölçmek amacıyla Kadına Yönelik Tutumlar Ölçeği, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Geçmiş Deneyimler ve Toplumsal Cinsiyet Grubuna Aidiyet ölçekleri, depresif yakınmaların düzeyini ölçmek amacıyla da Beck Depresyon Envanteri uygulanmıştır.

Sonuçlar muhafazakâr ve ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini benimseyen kadınların daha fazla depresif yakınma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kadınların, toplumsal cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğradıklarını hissetmeleri de depresif yakınmaları arttırmaktadır. Sonuçlar güncel literatür bulguları ışığında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet ideolojisi, algılanan ayrımcılık, depresyon.

Giriş

Toplumsal cinsiyet rolleri sosyal bilimler alanında sıkça çalışılan konulardan birisi olagelmıştır. Cinsiyet rolleri ideolojisini kabaca kadın ve erkeğe uygun rollerin ne olduğuna dair tutum ve inançlar diyerek tanımlayabiliriz, yani diğer bir deyişle bir

*Yrd. Doç. Dr. İzmir Ekonomi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir-Türkiye. E-posta: olga.hunler@ieu.edu.tr.

davranış ya da özelliğın yaşanan toplumdaki kadınlar ve erkeklere uygunluğının değeriendirilmesi cinsiyet rolleri ideolojisidir (Fitzpatrick ve ark., 2004). Örneğın bir toplumda erkeğın ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi, öte yandan bir kadınının da kamyon şöfürü olarak uzun yolda çalışmasının ne kadar kabul edilebilir olduğu sorusu cinsiyet ideolojisini açıklamak için örnek verilebilir. Toplumsal cinsiyet ideolojisi kimi çalışmalarda toplumsal cinsiyet tutumları ya da toplumsal cinsiyet inançları ile eş anlamlı olarak da kullanılabilmektedir (McHugh ve Frieze, 1997 akt. Fitzpatrick ve ark., 2004).

Spence ve Helmreich (1978) tarafından geliştirilen Kadına Yönelik Tutumlar Ölçeğ'i'ni (KYTÖ) temel alan birçok çalışma, cinsiyet rolleri ideolojisinin iki boyutlu olduğu düşüncesiyle hareket eder. Bu boyutlar muhafazakâr ve muhafazakâr olmayan (liberal) rollerdir. Muhafazakâr toplumsal cinsiyet rolleri boyutu kadının birincil statüsünü eş ve anne olarak tanımlarken, liberal boyut kadın ve erkek arasında statü ve rollerin paylaşımında herhangi bir kısıtlama olmayacağına inanır. Diğeri bir değışle erkek işi-kadın işi gibi bir bölünmeye inanılmaz (Spence ve Helmreich, 1978 akt. Fitzpatrick ve ark., 2004).

1970-1990 yıllarını kapsayan meta-analizinde Twenge (1995) KYTÖyü kullanan çalışmaları temel alarak kadınların aldıkları puanların veri toplandığı tarihle yakın bir ilişki gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Kadınların tutumları 1970-1995 arasında hiçbir duraklama olmadan liberal/feminist yönde değışmiştir. Benzer olarak yıllar içerisinde erkeklerin puanları da daha liberal/feminist denebilecek doğrultuda değışmiştir ama ilişki daha az doğrusaldır. Diğeri bir bulgu ise coğrafi farklılıklara yöneliktir. Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyindeki üniversite lisans öğrencileri Ortabatı, Kuzeydoğru ve Batı'daki akranlarına göre tutarlı olarak daha muhafazakâr/gelenekselci toplumsal cinsiyet rollerine sahiptirler. Helmreich, Spence ve Gibson (1982) ABD'li lisans öğrencileri ile yaptıkları boylamsal çalışmada 1972 ve 1976 arasında ve 1976 ve 1980 yılları arasında daha liberal tutumlara yönelik bir kayma olduğunu gözlemlemişlerdir. Yine benzer bir çalışmada Spence ve Hahn (1997) aynı üniversitenin 1972, 1976, 1980 ve 1992 yıllarında beraber okuyan öğrenci gruplarını (cohort) incelemiş ve 1992 öğrenci grubunun hem kadın hem de erkek katılımcılar için en eşitlikçi, 1972 öğrenci grubunun ise en muhafazakâr olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bu bulgular toplumsal cinsiyet ideolojisinin ülkelerin içinden geçtikleri toplumsal dönemler ve toplumsal olarak paylaşılan ideolojilerin değışmesinden doğrudan etkilendiklerini düşündürmektedir. Zaman ve coğrafya etkisinin yanı sıra bu çalışmaların ortaya koyduğu diğeri önemli bir bulgu da kadınların erkeklere göre daha liberal inançlara sahip olmalarıdır. Bunu da muhafazakâr ideolojilerin kadınların hayatını erkeklere kıyasla daha açıktan olumsuz olarak

etkilemesi ile açıklamak mümkün olabilir. Öte yandan, psikopatoloji ve cinsiyet ilişkisi uzun süredir birçok psikolog tarafından araştırılmaktadır (Detaylı bir gözden geçirme için bkz, McMullen, L. M. ve Stoppard, J. M. 2006; Stoppard, 2010). Birçok çalışma başta depresyon olmak üzere kadınların birçok psikolojik problemi yaşamaya daha yatkın olduklarını tutarlı olarak göstermektedir (Cyranowski, Frank, Young, Shear, 2000; Kessler, McGonagle, Swartz, Blazer, ve Nelson, 1993; Nolen-Hoeksema, 1990; Nolen-Hoeksema, 2001). Ancak bazı çalışmalar bunu depresyonla ilişkilendirilen kimi kavramların erkek bakış açısıyla kavramsallaştırılmış olması (Stoppard, 2010) ile diğer bazı çalışmalar kadın ve erkeklerin farklı biyolojik ve hormonal yapılarıyla (Parry, 1995; Ussher, 1992) açıklarken bir başka grup çalışmalar ise toplumsal cinsiyet rolleri sosyalleşmesine vurgu yapmaktadırlar (Belle, 1982, McBride ve Bagby, 2006, Piccinelli ve Wilkinson, 2000). Logan ve Kaschak (1980) depresyondaki cinsiyet farklılığını açıklamaya yönelik çalışmalarda güçsüzlük ile depresyon ilişkisinin analiz edilmesinin çok önemli bir dönüm noktası olduğuna vurgu yaparlar. Bu yaklaşıma göre kadınlar toplumsal hayatta bağımsız hareket etme özgürlüğünden ve gücünden mahrum bırakıldıkları için “çaresizliği” öğrenirler (Logan ve Kaschak, 1980). Tang ve Tang (2001) toplumsal cinsiyet rolleri ve psikolojik sağlık ilişkisine bakarken aslında bir “kaybet-kaybet” modeli betimlemiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ihlali olumsuz sosyal ve psikolojik sonuçlara yol açarken, bu rollere uyum göstermek de başka olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Toplumun modern kadınlardan beklentisi son derece çelişkilidir; kadının bir yandan rekabetçi diğer yandan anaç; bir yandan itaatkâr diğer yandan iddialı olması, zayıflık emaresi göstermezken bir yandan da geleneksel duygusal kadınınsı hasletleri göstermesi beklenmektedir (Tang ve Tang, 2001). Kadınlar bir yandan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine mahkûm kılınırken bir yandan da tam ters özellikler göstermelerinin beklenmesi kadınlarda depresyon, kaygı bozukluğu ve benzeri psikopatolojilerin daha sık gözlemlenmesinin nedenlerinden biri olabilir.

Yapılan birçok çalışma, özellikle de azınlık örneklerle yapılan çalışmalar (Finch, Kolody, ve Vega, 2000; Noh, Beiser, Kaspar, Hou, ve Rummens, 1999), algılanan ayrımcılık ile depresyon ilişkisinin altını çizmektedir. Grup üyeleri kimi özellikleri nedeniyle (örneğin göçmen olmaları, engelli olmaları, LGBT olmaları) ayrımcılığa uğradıklarını hissettiklerinde bu deneyime olumsuz duygusal tepkiler gösterebilmektedirler (Almeida, Johnson, Corliss, Molnar & Azrael, 2009). Toplumsal cinsiyet nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmanın ya da ayrımcılığa maruz kalındığının algılanması birçok çalışmada olumsuz psikolojik duygu durumuyla ilişkili olarak bulunmuştur. Branscombe (1998) ayrımcılığın kadınlar için erkeklerden daha olumsuz bir deneyim olarak algılandığını göstermektedir. Foster, Arnt,

Honkola (2004) bu farkın erkeklerin diğer kimliklerinden bağımsız olarak kadınlardan daha fazla ayrımcılığa karşı harekete geçebilmeleriyle açıklamaktadır.

Foster, Arnt ve Honkola (2004) kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığa yönelik tepkilerini açıklarken iki temel yaklaşımın altını çizmişlerdir. Bunlardan birincisi Sistemi Meşrulaştırma Kuramı'nı (System Justification Theory) temel alan bakış açısıdır. Bu yaklaşım dezavantajlı grupların çeşitli yollardan (örneğin içselleştirerek) kendilerine yönelik baskıyı kabullenmelerini işaret eder (Foster, Arnt, ve Honkola, 2004). Yapılan çalışmalar kadınların kendilerini geleneksel cinsiyet rolleriyle tarif ettikçe daha az kişisel ayrımcılık algıladıklarını (Foster ve Matheson, 1999 akt. Foster, Arnt ve Honkola, 2004) ve kendilerine yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek için daha az harekete geçtiklerini (Foster, 1999, akt. Foster Arnt ve Honkola, 2004) göstermektedir. Öte yandan Sosyal Kimlik Teorisi (Social Identity Theory) düşük statülü sosyal grupların üyelerinin olumsuz sosyal kimlikle başa çıkmak için kimliklerinin olumsuz özelliklerini yeniden tanımlayarak daha olumlu ve güçlü bir kimliğe dönüştürdüklerini söyler (Tajfel ve Turner, 1979). İlk durumu açıklayacak örnek bir kadının *"ben kadın olduğum için araba kullanamıyorum"* demesiyle, ikinci bakış açısına örnek olarak ABD'de 1970'lerin meşhur *"siyah güzeldir"* sloganı örnek verilebilir.

Çalışmanın Amacı

Literatürde kadınların erkeklerle kıyaslandığında depresyon yaşamaya çok daha yatkın oldukları bulgusu tutarlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlar, algılanan ayrımcılık deneyimleri ve toplumsal cinsiyet grubuna aidiyet duygusu değişkenlerinin üniversite öğrencisi genç kadınların depresif yakınmalarıyla ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır. Algılanan ayrımcılık deneyimlerinin depresif yakınmaları olumlu yönde yordarken toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eşitlikçi görüşlerin ve kadın olmaya ilişkin olumlu aidiyetin depresif yakınmaları olumsuz yönde yordaması beklenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışmaya İzmir'de yaşayan ve üniversitede okuyan 264 kadın katılmıştır. Katılımcıların %39'u psikoloji, %11'i halkla ilişkiler ve reklamcılık, %8'i sosyoloji ve felsefe bölümlerinde okumaktadırlar.

Katılımcıların yaş aralığı 18-27 arasında değişmekte ve yaş ortalaması 21'dir (SS=1,7). Katılımcıların annelerinin eğitim durumları incelendiğinde %29'unun üniversite, %33'ünün ise lise mezunu olduğu, babalarının ise

%43'ünün üniversite, %24'ünün ise lise mezunu olduğu gözlemlenmiştir. Annelerin %48'i çalışmazken babaların sadece %4'ü çalışmamaktadır. Katılımcıların %55'i yaşamlarının büyük bir kısmı büyük şehirlerde, %37'si ise şehirlerde geçirmişlerdir. Katılımcıların %53'ü aileleriyle birlikte yaşarken, %23'ü yurttan, %13'ü ise aynı evde arkadaş/arkadaşlarıyla yaşamaktadır.

Katılımcıların %19,7'si dini inançlarının kendileri için çok önemli olduğunu söylerken, %6,8'i kendileri için hiç önemi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların %21,6'sı kendisini politik yelpazenin en solunda, %3,8'i en sağında tanımlamıştır. Dini inançların ortalaması 4,67 (SS =1,8), politik görüşlerin ortalaması 2,99 (SS = 1,6) olarak bulunmuştur.

Ölçüm Araçları

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, evlilik durumu, sosyoekonomik statüsü, anne ve baba eğitim ve iş durumları, yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yer, şu an nerede ve kiminle yaşadıkları, dini inançları ve politik görüşlerini soran tek sayfalık bir formdur.

Dini inançlar ve politik görüşler yedili Likert tipi ölçek kullanılarak birer madde ile ölçülmüştür. Katılımcılar, dini inançlar için "dini inançlarım benim için önemlidir" sorusunu hiç önemli değildir ile çok önemlidir kutupları üzerinden hiç önemli değildir bire, çok önemlidir yediye eşit olacak şekilde, politik görüşlerini ise sol ve sağ kutupları üzerinden sol bire, sağ yediye eşit olacak şekilde değerlendirmişlerdir.

Kadına Yönelik Tutumlar Ölçeği (KYTÖ): Spence ve Helmreich (1972) tarafından cinsiyet rollerine yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar feminizm yanlısı, eşitlikçi ve liberal görüşleri, düşük puanlar geleneksel, ataerkil ve muhafazakar tutumları temsil etmektedir. Ölçeğin Spence ve arkadaşları (1978) tarafından geliştirilen kısaltılmış formu Baykal (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin kısa formu 25 maddeden oluşmaktadır ve Cronbach alpha değeri .89'dur (Spence ve Hahn, 1997). Baykal'ın çalışmasında yedinci madde Türk kültürüne uyumsuz olması nedeniyle ölçekten çıkarılmış, 24 maddelik ölçeğin alfa geçerliği .88 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin ters puanlanması gereken maddeleri (madde 1, 4, 5, 9, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22) toplam puan hesaplanmadan önce ters yönde kodlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada "hiç katılmıyorum"dan "tamamen katılıyorum"a değişen yedili Likert tipi cevap aralığı düzenlenmiştir. Örnek maddeler şu şekildedir: "Açık saçık espriler yapmak daha çok erkeklere özgü bir ayrıcalık olmalıdır", "Çeşitli esnaflık ve zanaatkarlık alanlarında çıraklık için kadınlara erkeklerle eşit fırsatlar tanınmalıdır".

Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Geçmiş Deneyimler (TCAİGD): Orijinal ölçek "Past Experience with Gender Discrimination" adıyla Schmitt, Beanscombe, Kobrynowicz, ve Owen (2002) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, algılanan toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ölçmek için geliştirilmiş sekizli Likert tipli altı maddeden oluşmaktadır. Orijinal çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı .85 olarak belirtilmiştir.

Bu çalışma için ölçek maddeleri İngilizce ve Türkçeye aynı derecede hakim üç sosyal bilimci tarafından Türkçeye çevrilmiş ve çeviri grubu en uygun versiyona beraber karar vermişlerdir. Ölçeğin Türkçe formunda iç tutarlılığı .82 olarak bulunmuştur. Diğer ölçeklerle tutarlı olması açısından yedili Likert tipi cevap aralığı burada da kullanılmıştır. Ölçek için örnek maddeler şöyledir: "Kadın olmaktan dolayı kendimi toplumun bir kurbanı gibi hissediyorum", "Sürekli olarak erkeklerin kadınlara üstünlüğünün vurgulanması tavrıyla karşılaşıyorum". Toplumsal Cinsiyet Grubuna Aidiyet (TCGA): Kişilerin toplumsal cinsiyet gruplarına olan duygusal bağını ve aidiyetini ölçmek için kullanılan sekizli Likert tipli dört madden oluşmaktadır (Schmitt, Beanscombe, Kobrynowicz, ve Owen, 2002). Orijinal maddeler kadınlar için .89 iç tutarlık göstermektedir.

Maddelerin Türkçe çevirileri aynı çeviri grubu tarafından yapılmış ve Türkçe formunun iç tutarlılığı .88 olarak saptanmıştır. Maddelere "hiç katılmıyorum"dan "tamamen katılıyorum"a yedili Likert tipi cevap aralığı düzenlenmiştir. Kimi örnek maddeler şunlardır "Kadın olmak benim için değerlidir", "Kadın olmaktan gurur duyuyorum". Beck Depresyon Envanteri (BDE): Ölçeğin 1978 yılında, Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilen formunda depresyonun bedensel, duygusal, bilişsel ve motivasyonel semptomları ölçülmektedir (Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979). Katılımcılardan dörtlü bir grup halinde hazırlanan cümlelerden kendilerine en uygununu seçmeleri istenmektedir. Soruların formatı şu şekildedir: "0. Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum, 1. Eskiden olduğu gibi her şeyden hoşlanmıyorum, 2. Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor, 3. Her şeyden sıkılıyorum". Ölçeğin Türkçe çeviri ve adaptasyonu Hisli (1988) tarafından yapılmış ve yarıya bölme güvenilirliği 0.74 olarak rapor edilmiştir.

İşlem

Bu çalışmanın örneklemini İzmir'de yaşayan ve farklı bölümlerde okuyan kadın üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmaya katılımda gönüllülük ilkesi temel alınmış, katılımcılara herhangi bir ücret ya da hediye verilmemiştir. Veriler anonim olarak 6 sayfalık bir ölçek formuyla toplanmış, katılımcıların kimlik bilgilerine ilişkin hiçbir soru sorulmamıştır. Soru formları tek bir formatta hazırlanmış ve tüm katılımcılar aynı formu yanıtlamışlardır. Araştırmada

toplanan verilerin analizi SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) 17.0 sürümü ile yapılmıştır.

Bulgular

Değişkenler Arası Korelasyonlar

Araştırmanın değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini gözlemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda dini inançların ($r=-0.34$, $p<.001$) ve sağ politik görüşlerin ($r=-0.34$, $p<.001$) liberal toplumsal cinsiyet rolleriyle ters yönde ilişki gösterdiği gözlemlenmiştir. Algılanan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı deneyimi ($r=0.27$, $p<.001$) ve toplumsal cinsiyet grubu aidiyeti ($r=0.13$, $p<.05$) ise liberal ve feminist toplumsal cinsiyet rolleriyle aynı yönde ilişki göstermektedir.

Diğer yandan liberal toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesi ve toplumsal cinsiyet grubu aidiyetinin yüksek olması depresif yakınmalarla ters yönde bir ilişki göstermektedir (sırasıyla $r=-0.13$, $p<.05$ ve $r=-0.21$, $p<.01$). Algılanan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı deneyiminin artması ise depresif yakınmaların artmasıyla aynı yönde değişmektedir ($r=0.30$, $p<.001$) (Tablo 1).

Tablo 1. Değişkenler Arası Korelasyon

	AED	BED	Dİ	PG	KYTÖ	TCAİGD	TCGA	BDE
AED	1	.69***	-.19**	-.07	.04	-.03	.07	-.03
BED		1	-.17**	-.09	.03	.01	.10	-.04
Dİ			1	.36***	-.34***	-.25***	.07	-.07
PG				1	-.34***	-.16*	.02	.01
KYTÖ					1	.27***	.13*	-.13*
TCAİGD						1	-.20**	.30***
TCGA							1	-.21**
BDE								1

Not: AED = Annenin eğitim durumu, BED = Babanın eğitim durumu, Dİ = Dini inançlar, PG = Politik görüşler.

KYTÖ = Kadına Yönelik Tutumlar Ölçeği, TCAİGD = Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Geçmiş Deneyimler, TCGA = Toplumsal Cinsiyet Grubuna Aidiyet, BDE = Beck Depresyon Envanteri.

*Korelasyon .05 düzeyinde anlamlı (2-kuyruklu)

**Korelasyon .01 düzeyinde anlamlı (2-kuyruklu)

*** Korelasyon .001 düzeyinde anlamlı (2-kuyruklu)

Depresyonu Yordayan Değişkenler

Üniversite öğrencisi kadınların depresif şikâyetlerini yordamak üzere çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon eşitliğine girecek bağımsız değişkenlerin ve kontrol değişkenlerinin belirlenmesinde korelasyon analizi

sonuçlarından yararlanılmıştır. Algılanan ayrımcılık ve kadına yönelik tutumlar ile gösterdiği ilişki nedeniyle dini inançlar ve politik görüşler kontrol değişkeni olarak eşitliğe sokulmuştur. İkinci adımda toplumsal cinsiyet rolleri ideolojisi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına ilişkin geçmiş deneyimler ve toplumsal cinsiyet grubuna aidiyet değişkenleri aynı anda eşitliğe sokulmuştur. Çoklu regresyon analizi sonuçları politik görüşler ve dini inançların etkisi kontrol edildikten sonra depresif belirtiler kadına yönelik tutumlar ölçeği ($\beta = -.24, p < .01$) ile ters yönde ve toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı geçmiş deneyimler ölçeği ($\beta = .33, p < .001$) ile aynı yönde ilişki göstermektedir. Bu eşitlikteki değişkenler toplam varyansın %14'ünü açıklamaktadır (Tablo 4).

Tablo 2. Depresyon İçin Çoklu Regresyon Analizi

Adımlar	Yordayıcı	F Değişimi	t	B	β	Model R2 Değişimi
A. Bağımlı değişken: Depresyon						
I		1.1				.01
	Dini inançlar		-1.47	-.50	-.10	
	Politik görüşler		.64	.24	.04	
II		12.71**				.14
	Kadına yönelik tutumlar		-3.42*	-2.75	-.24	
	Toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı geçmiş deneyimler		5.13**	1.94	.33	
	Toplumsal cinsiyet grubuna aidiyet		-.93	-.57	-.06	

* $p < .01$, ** $p < .001$

Bu bulgular bize toplumsal cinsiyet rollerine dair muhafazakâr, tutucu, ataerkil ideolojileri olan kadınların daha fazla depresif yakınma yaşadığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımcılık deneyimi yaşayan genç kadınlar ise daha fazla depresif şikâyet göstermektedirler. Toplumsal cinsiyet grubuna aidiyet duymak ise depresyonla korelasyon göstermesine rağmen, depresif semptomları yordayan bir değişken olarak anlamlılık göstermemiştir.

Tartışma

Çalışmaya katılan üniversite öğrencisi kadın örneklemini yakından incelediğinde, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik oldukça liberal, özgürlükçü ve eşitlikçi tutumlar sergilediklerini görüyoruz. Bu örneklem için KYTÖ ortalaması oldukça yüksek ve ölçeğin standart sapması oldukça düşük bulunmuştur ($X=5,66, SS=0.75$). Böyle bir grup içinde bile geleneksel cinsiyet rollerine sahip olmak depresyonu yordayan temel bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Beck ve Beck-Gernsheim (2012) zaman içerisinde kadınların geleneksel cinsiyet rollerinden sıyrılmalarını birbirinden bağımsız beş unsurla açıklarlar. Bunlar,

yaşam sürecinin uzaması ile birlikte kadınların anneliğın yanı sıra başka uğraşlara sahip olabilmesi (demografik özgürleşme), ev işlerinin yapısının değişmesi, doğum kontrol olanakları ve istenmeyen gebeliklerin yasal olarak sona erdirilebilmesi, boşanma hakları ve eğitim ve iş yaşamına katılma şartlarının düzelmesidir. Öte yandan, aynı çalışmada Beck ve Beck-Gernsheim (2012) Almanya toplumu için yaptıkları analizlerinde günümüz kadınının – hukuki, sosyal, cinsel, vb. – birçok alanda bir önceki kuşağa kıyasla kendilerine özgürlük alanları yarattıklarını, ancak bu özgürlüğün “toplumsal açıdan tümüyle güvensiz” olduğunu belirtmektedirler. Ecevit’in tanımlamasıyla “ataerkil ilişkiler yaygınlığını ve yadsınamaz gücünü sadece aile içinde değil, aile dışında da kuvvetli bir şekilde hâlâ sürdürmektedir” (Ecevit, 2010, p. 112). Bu nedenle geleneksel olmayan toplumsal cinsiyet rollerini benimsemiş olmak hem ev içinde hem de kamusal alanda kadınların önemli bir hak mücadelesi vermelerini gerektirmektedir. Mücadelenin kazanılmasından ziyade, bizatihi bu mücadelenin verilmesi bile genç kadınların olumlu duygu durumuyla ilişki gösterebilir. Öte yandan bu mücadeleyi verememek de boyun eğici tutumlar ile ilişkilendirilebilir. Güncel literatür bize boyun eğici tutumlar ve depresif yakınmalar arasındaki ilişkiyi sıkça göstermektedir (Ceyhan, Ceyhan, Kurtyılmaz, 2005; Cheung, Gilbert, Irons, 2004; Gilbert, Weiss, Berry, O’Connor, 2002; Pearson, Watkins, Mullan, 2010).

Öte yandan kadınların toplumsal cinsiyetleri temelinde ayrımcılığa uğradıklarını algılamaları literatürle uyumlu olarak depresif yakınmaları yordamaktadır. Fischer ve Holz (2010) cinsiyet ayrımcılığının geçmişte kalmış olmasına yönelik verilen kültürel mesajların gerçeği yansıtmadığını iddia etmektedirler. Swim, Hyers, Cohen ve Ferguson (2001) ABD’de bir kadının haftada ortalama olarak bir ya da iki cinsiyetçi deneyim yaşadığını göstermektedir (akt. Fischer ve Holtz, 2010). Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar da cinsiyet ayrımının kadınların gündelik hayat pratiklerinin içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğın Cindoğlu ve Durakbaşı’nın 1996 yılında ofis çalışanlarıyla yaptıkları çalışmada kadın elemanların işe alınma ve yükselme konularında ayrımcılık yaşadıklarını, işverenlerin genç ve bekâr kadınları yükselme beklentileri olmadığını düşünerek düşük ücretlerle çalıştırdıkları ve evlenme ya da gebelik gibi nedenlerle işten ayrılmayı planlayan kadınların düşük maaş ve gerekli sosyal yardımlar olmaksızın çalıştırıldıklarını göstermişlerdir. Benzer bir şekilde Acar ve arkadaşlarının (1999) eğitim sektörü örneğinde yaptıkları çalışma mesleğe yönlendirme, eleman alımı, iş yerindeki davranış, tutum ve değerlendirmelerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortaya koymaktadır (Cindioğlu & Durakbaşı, 1996; Acar & ark., 1999 akt. Bebekoğlu & Wasti, 2002). Fischer ve Holtz (2010) yaşanan bu gündelik olumsuz

deneyimlerin kısa süre içinde çözümlenemeyecek kronik ve süregiden stres yaratıcı etmenler olduğunu belirtmektedirler. Son yıllarda yapılan çalışmalar da cinsiyet temelli ayrımcılığa uğrama ve psikoloji problemler arasındaki ilişkinin altını çizmektedirler (Kira, Ashby, Lewandowski, Smith, & Odenat, 2012; Kira, Smith, Lewandowski & Templin, 2010). İspanya'da yaşları 20 ile 64 arasında değişen 10.927 kadınla gerçekleştirilen bir çalışmada, gündelik hayatta cinsiyet nedenli ayrımcılığa uğradığını hissetmek sadece psikolojik problemlerle değil, aynı zamanda olumsuz sağlık algısı, son 12 aydaki fiziksel yaralanmalar ve sigara içme ile de ilişkili bulunmuştur (Borrel & ark., 2010).

Acar'ın 1980'lerin sonunda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde okuyan ve kendilerini Müslüman olarak tanımlayan kadın öğrencilerle yaptığı derinlemesine görüşmelerde, bu katılımcıların kadının temel ve öncelikli görevlerini annelik ve eşlik üzerinden tanımladıkları gözlenmiştir. Üniversitede okumak bu katılımcılar tarafından akademik ya da mesleki kariyere sahip olmak ve ekonomik bağımsızlık elde etme amacı gütmemekte, tersine eve bakması gereken kişinin erkek olduğunun altı çizilmektedir (Acar, 2010). Acar'ın bulgularına paralel olarak bu çalışmada da dini inançların artmasıyla geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisinin de arttığı gözlenmiştir. Dini inançlar ve cinsiyet rolleri ilişkisine benzer şekilde, sağ politik görüşler, muhafazakâr toplumsal cinsiyet rolleri ile aynı yönde bir ilişki göstermektedir.

Bu çalışma, üniversite öğrencisi kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin tutum ve deneyimlerinin depresyon ile ilişkisini ortaya koymakla birlikte üniversite öğrencisi kadınlar demografik ve sosyal özellikleri nedeniyle temsiliyet gücü yüksek bir grup değildir. Çalışmada kullanılan ölçüm araçlarının bir kısmı bu çalışma için Türkçeye çevrilmiş ancak öncesinde bir pilot çalışma yapılmamış ya da ölçeğin psikometrik özellikleri Türkiye örneklemini için çalışılmamıştır. Diğer bir kısıtlılık ise çalışmanın anket yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve öz bildirim ölçeklerinden oluşmasıdır. Ne yazık ki bu tür çalışmalar belirli yanlılıkları ve sınırlılıkları da taşımaktadır.

Çalışmanın bulgularının farklı yaş ve sosyo-ekonomik düzeydeki kadın örnekleriyle tekrarlanması bulguların genellenmesine yardımcı olacaktır. Böylelikle bu konuda yapılacak yeni çalışmalar hali hazırda elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların cinsiyet temelli ayrımcılık ile baş etmeleri için stratejiler geliştirmelerini hedefleyen uygulamalar üzerine yoğunlaşabilir. Ayrıca bu çalışmanın korelasyonel analizlerde depresyon ile anlamlı ilişki gösteren toplumsal cinsiyet grubuna aidiyet değişkeninin regresyon analizlerinde yordayıcı bir rolü olmadığı gözlemlenmiştir. Öte yandan toplumsal cinsiyet rollerine aidiyet değişkeninin ayrımcılık deneyimleriyle pozitif yönde ilişki gösterdiği de görülmüştür. Branscombe, Schmitt ve Harvey (1999) tarafından öne sürülen reddetme-aidiyet kurma modeli

(The rejection-identification model) çoğunluk tarafından ayrımcılığa uğramanın azınlık grup üyelerini kendi grupları ile daha fazla aidiyet geliştirdiklerini ve böylece ayrımcılığın olumsuz etkilerinden daha fazla korunduklarını söylemektedir. İlerleyen çalışmalarda ayrımcılık ve aidiyet deneyimlerini bu model üzerinden çalışmak kadınların erkeklere kıyasla daha çok yaşadıkları depresif yakınmaları anlamak için daha derin bir içgörü kazandırabilir.

Kaynakça

- Acar F. (2010). Feminizm ve İslam: Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme. İçinde Tekeli Ş. (Ed.), 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar. İstanbul: İletişim Yayınları: 73-90.
- Almeida J.; Johnson R.M.; Corliss L.H.; Molnar B.E. & Azrael D. (2009). Emotional Distress Among LGBT Youth: The Influence of Perceived Discrimination Based on Sexual Orientation. *Journal of Youth and Adolescence*, 38: 1001-1014.
- Baykal T. (2008). *Ailede Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet, Bu Şiddete İlişkin Tutumlar Ve Kişinin Şiddet Yaşantısı*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bebekoğlu G. & Wasti S.A. (2002). Çalışan Kadınlara Yönelik Cinsiyet Temelli Düşmanca Davranışların Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi (Yönetim Alanında Bilimsel Yaklaşım ve Yöntem Sorunları Özel Sayısı)*, 2 (2): 1303-4979.
- Beck A.T.; Rush A.J.; Shaw B.F. & Emery G. (1979). *Cognitive Therapy of Depression*. New York: Guilford.
- Beck U. & Beck-Gernsheim E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu*. Nafer Ermiş (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Belle D. (1982). *Lives in Stress: Women and Depression*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Borrell C.; Artazcoz L.; Gil-González D.; Pérez G.; Rohlfs I. & Pérez K. (2010). Perceived sexism as a health determinant in Spain. *Journal of Women's Health*, 19(4): 741-750.
- Branscombe N.R.; Schmitt M.T. & Harvey R.D. (1999). Perceiving Pervasive Discrimination among African-Americans: Implications for Group Identification and Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77: 135-149.

- Ceyhan E.; Ceyhan A.A. & Kurtyılmaz Y. (2005). Depression among Turkish Female and Male University Students. *Social Behavior & Personality*, 33: 329-340.
- Cheung M.S.P; Gilbert P. & Irons C. (2004). An Exploration of Shame, Social Rank and Rumination in Relation to Depression. *Personality & Individual Differences*, 36: 1143-1153.
- Cyranowski J.M.; Frank E.; Young E. & Shear M.K. (2000). Adolescent Onset of the Gender Difference in Lifetime Rates of Major Depression: A Theoretical Model. *Archives of General Psychiatry*, 57: 21-27.
- Ecevit, Y. (2010). *Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri. 1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar* (s.105-114). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Finch B.K.; Kolody B. & Vega W.A. (2000). Perceived Discrimination and Depression among Mexican-Origin Adults in California. *Journal of Health and Social Behavior*, 41(3): 295-313.
- Fischer A.R. & Holz K.B. (2010). Testing a Model of Women's Personal Sense of Justice, Control, Well-Being, and Distress in the Context of Sexist Discrimination. *Psychology of Women Quarterly*, 34: 297-310.
- Fitzpatrick M.K.; Salgado D.M. & King D.W. (2004). Associations of Gender and Gender-Role Ideology with Behavioral and Attitudinal Features of Intimate Partner Aggression. *Psychology of Men & Masculinity*, 5 (2): 91-102.
- Foster M.D.; Arnt S. & Honkola J. (2004). When the Advantaged Become Disadvantaged: Men's and Woman's Actions Against Gender Discrimination. *Sex Roles*, 50: 27-36.
- Gilbert P.; Weiss J.; Berry J.W. & O'Connor L.E. (2002). Guilt, Fear, Submission, and Empathy in Depression. *Journal of Affective Disorders*, 71: 19-27.
- Helmreich R.L.; Spence J.T. & Gibson R.H. (1982). Sex-Role Attitudes: 1972-1980. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 8: 656-663.
- Hisli N. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 6(22): 118-122.
- Kessler R.C.; McGonagle K.A.; Swartz M.; Blazer D.G. & Nelson C.B. (1993). Sex and Depression in the National Comorbidity Survey I: Lifetime Prevalence, Chronicity, and Recurrence. *Journal of Affective Disorders*, 29: 85-96.

- Kira I.; Ashby J.; Lewandowski L.; Smith I. & Odenat L. (2012d). Gender Inequality and its Effects in Females Torture Survivors. *Psychology*, 3(4): 352-363.
- Kira I.; Smith I.; Lewandowski L. & Templin T. (2010a). The Effects of Perceived Gender Discrimination on Refugee Torture Survivors: A Cross-Cultural Traumatology Perspective. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 16(5): 299-306.
- Logan D.D. & Kaschak E. (1980). The Relationship of Sex, Sex Role, and Mental Health. *Psychology of Women Quarterly*, 4: 573-580.
- McBride C. & Bagby R.M. (2006). Rumination and Interpersonal Dependency: Explaining Women's Vulnerability to Depression. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 47(3): 184-194.
- McMullen L.M. & Stoppard J.M. (2006). Women and Depression: A Case Study of the Influence of Feminism in Canadian Psychology. *Feminism & Psychology*, 16: 273-288.
- Noh S.; Beiser M.; Kaspar V.; Hou F. & Rummens J. (1999). Perceived Racial Discrimination, Depression, and Coping: A study of Southeast Asian Refugees in Canada. *Journal of Health and Social Behavior*, 40: 193-297.
- Nolen-Hoeksema S. (1990). *Sex Differences in Depression*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Nolen-Hoeksema S. (2001). Gender Differences in Depression. *Current Directions in Psychological Science*, 10: 173-176.
- Parry B.L. (1995). Mood Disorders Linked to the Reproductive Cycle in Women. In Bloom E. & Kupfer D.J. (Eds.) *Psychopharmacology: The Fourth Generation of Progress*. New York: Raven:1029-1042.
- Pearson K. A.; Watkins E. R. & Mullan E. G. (2010). Submissive Interpersonal Style Mediates the Effect of Brooding on Future Depressive Symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 48: 966-973.
- Piccinelli M. & Wilkinson G. (2000). Gender Differences in Depression. Critical Review. *British Journal of Psychiatry*, 177: 486-492.
- Schmitt M.T.; Branscombe N.R.; Kobrynovicz D. & Owen S. (2002). Perceiving Discrimination Against One's Gender Group Has Different Implications for Well-Being in Women and Men. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 28: 197-210.

- Spence J.T. & Hahn E.D. (1997). The Attitudes toward Women Scale and Attitude Change in College Students. *Psychology of Women Quarterly*, 21: 17–34.
- Stoppard J.M. (2010). Moving towards an Understanding of Women's Depression. *Feminism ve Psychology*, 20: 267.
- Tajfel H. & Turner J.C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In Austin W.G. & Worchel S. (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole: 33–47.
- Tang T.T. & Tang C.S. (2001). Gender Role Internalization, Multiple Roles, and Chinese Women's Mental Health. *Psychology of Women Quarterly*, 25: 181-196.
- Twenge J.M. (1997). Attitudes toward Women, 1970-1995: A Meta Analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 21: 35-51.
- Ussher J.M. (1992). 20th Century Madness: The Heir to Witchcraft and Hysteria? In Ussher J.M. (Ed.), *Women's Madness: Misogyny or Mental illness*. Amherst: The University of Massachuset Press: 97-128.